

СИНТЕТИЧНІ ФОРМИ МИНУЛОГО ЧАСУ В СУЧАСНІЙ СЕРБСЬКІЙ МОВІ У ЗАГАЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ І ШИРШОМУ КОМПАРАТИВНОМУ КОНТЕКСТІ

Характерною рисою сучасної сербської мови є значна редукованість парадигми претеритальних форм дієслова. У статті розглянуто граматичний статус і ступінь поширеності синтетичних форм минулого часу, що перебувають на стадії зникнення, у літературній мові й діалектах, особливості функціонування цих форм у розмовній мові і в літературному дискурсі. Окреслено особливості балканського й специфічно сербського стереотипів сприйняття часу. Показовим є порівняння з відповідними темпоральними формами інших слов'янських, а також, зокрема, новогрецької і романських мов.

Ключові слова: аорист, імперфект, претеритальні форми дієслова в сербській мові, слов'янські мови.

Дослідження онтологічних категорій, історичної еволюції й типології їх вербального вираження на широкому мовному тлі є однією з фундаментальних проблем і одним із найважливіших завдань сучасної славістики. Істотним складником цієї проблеми виступає дослідження системи минулих часів дієслова в сербській літературній мові у порівняльному аспекті.

Унікальність сучасного стану сербської літературної мови полягає, зокрема, в конфігурації її претеритальної системи. Ю. С. Маслов виокремлює «напівораористний» сербсько-хорватський тип, що займає проміжну позицію між північнослов'янським «безаористним» типом (до якого належать, зокрема, всі східнослов'янські мови) і «аористою» групою, яку становлять болгарська й македонська мови¹. У мовах північнослов'янського ареалу синтетичні претерити — аорист і імперфект — було втрачено порівняно рано, на зміну ж приходять опозиція у вигляді перфективно-неперфективної групи дієслівних форм, а східнослов'янський претерит трансформується в простий, що не може вважатися перфектом². Непересічність ситуації підтверджується тим, що синтетичні дієслівні форми минулого часу, хоча й різною мірою, але присутні в мовній свідомості сербів. Крім цього, бракує чітких, усталених правил узгодження дієслівних часів. Слід також зважати

¹ Маслов Ю. С. Избранные труды : Аспектология. Общее языкознание.— М., 2004.— С. 225–249.

² Митринович В. Эквиваленти општег претерита польског и руског језика у савременом српском наративном тексту (статус и функције простих претерита као пандана польских и руских облика прошлог времена у најновијим српским преводима) // 36. Матице српске за филологију и лингвистику.— Нови Сад, 1997.— XL/1.— С. 83–96.

на відсутність переповідного способу, наявного в болгарській і македонській мовах, який є своєрідним гальмом для витіснення синтетичних претеритів. Тож в останніх аорист і імперфект вирізняються стійкістю, широко використовуються й не демонструють тенденції до зникнення.

Що ж до західнослов'янських мов, то синтетичні форми минулого часу зберігаються лише в нижньоолужицькій (де вони поступово виходять з ужитку) та у верхньоолужицькій (де замість них у розмовній мові часто використовується перфект) мовах.

Попри умовність поділу часового континууму на минулий, теперішній і майбутній час, ми вважаємо, що минуле може сприйматися як антецедент стосовно теперішнього й майбутнього. На відміну від просторових, часові відношення підлягають граматикалізації. Ми поділяємо думку І. Антонич про те, що «зв'язок між часом і мовою маніфестується у двох основних іпостасях: (1) час по-різному виявляється в мові. Мова відбиває концептуалізацію часу, але (2) мова виявляється в часі й, відповідно, перебуває в постійному русі й підлягає змінам»³.

Своєрідну концепцію поля темпоральності як поєднання часу і простору, що в реальності є абсолютно різними фізичними величинами, проте водночас категоріями, якими людина мислить і які є складниками її свідомості, знаходимо у працях Б. Тошовича. Учений пропонує метафоричне порівняння лінгвістично-логічної парцеляції часу з фізичним процесом перетворення води на лід (і навпаки), що є одним з виявів незбігу між ознакою й означуваним, тобто однією з форм асиметрії⁴.

Окреслюючи сегмент минулого часу поля темпоральності в сучасній сербській мові, зауважимо, що його ядро становлять грами минулого часу як вияви єдності значення та способу їх вираження: перфект (найуживаніша форма), аорист, імперфект, плюсквамперфект (що різною мірою, але демонструють тенденцію до поступового занепаду і зникнення), перфект без допоміжного дієслова («усічений»), а також часові дієслівні форми, які в художньому дискурсі набувають здатності до транспозиції, до відходу від своєї основної семантики й до вживання в генетично невластивій їм функції минулого часу: потенціал, футурум І, імператив тощо. На периферії перебувають недієслівні засоби, насамперед прислівники, іменники, числівники, прикметники, сполучники з часовим значенням, сполучникові слова, прийменники, функція яких зводиться до уточнення локалізації певної дії в часі. Ґрунтовний аналіз семантичних різновидів і граматичного статусу прислівників зі значенням темпоральної локалізації знаходимо у студіях П. Піпера, який констатує динамічність, що стосується змін об'єкта локалізації⁵.

Розвиток аориста й імперфекта, успадкованих від праслов'янської мови, був у сербській мові помітним і тривалим. С. М. Кульбакін свого часу детально охарактеризував з погляду морфології старослов'янську основу «Мирославового Євангелія». Посилаючись на попередні дослідження Л. Стоя-

³ *Antonić I. Vremenska rečenica.*— Sremski Karlovci ; Novi Sad, 2001.— S. 42–43.

⁴ *Tošović B. Stilistika glagola. Stilistik der Verben (in serbokroatischer Sprache).*— Wuppertal, 1995.— S. 227.

⁵ *Piper P. Vremenske transpozicije i zameničke reči u srpskohrvatskomi drugim slovenskim jezicima // Naučni sastanak slavista u Vukove dane.*— Beograd, 1985.— T. 14/2.— S. 280–290.

новича, які містять аналіз використання аориста у цій пам'ятці, він фіксує 76 випадків уживання аориста найновішого типу, акцентуючи увагу на тому, що для переписувача були чужими форми асиміатичного аориста, а також наводить 8 прикладів давнього сигматичного аориста як доказ наявності в пам'ятці й таких форм. Автор наголошує на можливій ролі сербських переписувачів у зв'язку з імперфектами, висловлюючи припущення про те, що форми без «стягнення» краще збереглися під впливом переписувачів-сербів, котрі, очевидно, багато разів вносили до тексту «стягнені» різновиди цих форм замість «нестягнених»⁶.

Прийнято вважати, що мовний стандарт змінюється приблизно раз на двадцять п'ять років. Аналізуючи рефлексії праслов'янських дієслівних форм у штокавському, чакавському та кайкавському діалектах, Ф. Полянець ще в 30-і рр. ХХ ст. констатував: імперфект у сербських діалектах зник майже повністю⁷.

У середині ХХ ст. М. Стеванович зазначав, що імперфект у сербській мові перебуває на стадії зникнення, називаючи основні історичні передумови цього явища: «Втраті імперфекта передував перехід його функцій у мові до інших часових дієслівних форм <...> Слід наголосити на тому, що імперфект у випадках його подальшого вживання ніколи не з'являється як форма, паралельно з якою в тій самій функції не вживався б який-небудь інший час <...>»⁸. Суголосним є твердження М. Івич, що засвідчує подальше поглиблення зазначеного процесу й майже повне зникнення імперфекта з мови публіцистики й сучасних засобів масової інформації, кваліфікуючи цю зміну як значний відступ від мовного стану часів В. Караджича⁹.

Особливе місце посідають форми імперфекта від дієслів *бити* і *звати се*, до яких мовознавці додають *беше зове*, здебільшого в питальних реченнях. При цьому в семантичному спектрі завжди наявні два компоненти: значення теперішнього часу, що підтверджується можливістю заміни такої форми презентом, а також модальна евокація, попереднє знання про щось¹⁰.

Отже, істотною особливістю імперфекта є відносний характер його вжитку, а позначувана цією формою ситуація завжди розглядається крізь призму попереднього контексту, в якому вжито іншу форму минулого часу або темпоральний прислівник. У ролі корелятивів імперфекта в публіцистичному стилі найчастіше виступають відносний презент і перфект від дієслів недоконаного виду.

Виходячи з того, що імперфект утворюється виключно від імперфективних дієслів, Д. Велькович уважає, що передумови звуження сфери вжитку синтетичної форми слід шукати передусім у площині аспектуальності: «Ситуації, які вводяться за допомогою імперфекта, розглядаються зсередини, у

⁶ Кульбакін С. М. Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу.— Сремски Карловци, 1925.— С. 58–64.

⁷ Poljanec F. Istorija srpskohrvatskog književnog jezika (s pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom).— Beograd, 1932.— S. 200.

⁸ Стевановић М. Функције и значења глаголских времена.— Београд, 1967.— С. 102, 108, 110.

⁹ Ивић М. Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком // О језику Вуковом и вуковском.— Нови Сад, 1990.— С. 9–24.

¹⁰ Ковачевић М. О модалном презентском имперфекту и футуру првом у савременом српском језику // U časť Pera Jakobsena: zbornik radova / Prired. D. Ajdačić, P. Lazarević Di Đakomo.— Beograd, 2010.— S. 255–264.

процесі їхнього протікання, без фіксації ані їхнього початку, ані кінця, у той час як, наприклад, за допомогою аориста розглядаються ситуації ззовні, як завершене ціле. <...> З огляду на те, що форми *беху* і *бејаху* зустрічаються лише в назвах <...> текстів, вони є стилістично маркованими»¹¹.

Наголошуючи на тому, що модель літературної мови Вука Караджича було створено понад 150 років тому, Б. Остоїч слушно вважає очевидним те, що протягом цього тривалого періоду відбулися відчутні інноваційні зміни. У новітній час тенденція до рідшого вживання імперфекта, плюсквамперфекта й аориста перетворюється на характерну рису сербської мови. Ще однією особливістю сучасної мови є вживання імперфекта замість презенса з метою «м'якшої» подачі повідомлення, а «складна система часових форм, яка <...> залишалася у спадок від часів Вука, <...> ще існує, проте деякі форми у практиці літературної мови <...> дедалі більшою мірою приречені на зникнення і нині є <...> одним із типових прикладів нестабільності. Вони не є застарілими, архаїзованими, проте <...> їх буде витіснено формами, що нині є набагато частотнішими»¹².

До релевантних семантичних характеристик сербського аориста в контексті сучасного підходу до них слід додати ще одну, скориговану В. Й. Станоевичем, — темпоральну прогресію як здатність цієї форми надавати низці речень, у яких вона вживається, хронологічного порядку описуваних подій¹³.

Важливим фактором є також специфіка вживання аориста в експресивних запитаннях, де функція вимагання інформації від співрозмовника поєднується з прагматичним нюансом, що полягає у вираженні ставлення мовця до змісту запитання й супроводжується нетерпінням, жалем, злістю, докором, схвильованістю тощо. Тому існування аориста в сучасній розмовній мові, а також у сербському художньому дискурсі лінгвісти мотивують здебільшого не семантичними, а прагматичними характеристиками¹⁴.

Унікальність ситуації підтверджується й тим, що обидві претеритальні форми (це частково стосується й плюсквамперфекта) не лише різною мірою представлені в ареалі поширення сербської мови, а й мають характерні територіальні особливості. Звернення до діалектологічної мапи Сербії свідчить, що в одних діалектах їх зовсім не представлено й витіснено аналітичними формами перфекта, натомість в інших вони продовжують своє існування, проте зазнають різних змін.

У лінгвістичній літературі новітнього періоду особливий акцент робиться на тому, що в більшості штокавських діалектів і в літературній мові перфект з повним правом посів місце основного наративного часу¹⁵, а

¹¹ Вельковић Д. Т. Корелати имперфекта у новинарском стилу савременог српског језика // 36. радова «Наука и свет». — Ниш, 2013. — С. 221, 227.

¹² Остојић Б. Стабилност и нестабилност временских глаголских облика и иновације у књижевном језику // 36. радова науч. састанка слависта у Укуове дане. — Београд, 2009. — N 38/1. — С. 89, 90–93.

¹³ Станојевић В. Ј. Аорист у Ћопићевој «Башти сљезове боје». — http://www.academia.edu/3555862/Aorist_u_%C4%86opicevoj_Va%C5%A1ti_sljezove_boje_. — С. 5–7.

¹⁴ Ашић Т., Станојевић В. О употреби глаголских времена у разговорном српском језику — зашто аорист ипак опстаје? // Српски језик и друштвена кретања : Зборник радова са научног скупа одржаног на филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (31.X–01.XI 2006). — Крагујевац, 2007. — С. 156–158, 160–169.

¹⁵ Mitrinović V. Neka zapazanja o srpskohrvatskom aoristu kao prevodnom ekvi-

«опозиція перфект — прості претерити в сучасній мові зазнає суттєвих перетворень. Імперфект зникає, виживає ж лише аорист, що пов'язано з його прагматичними функціями створення наративного тексту»¹⁶. Характеризуючи особливості шумадинсько-воєводинського діалекту, сербські лінгвісти однією з характерних морфологічних рис називають майже повне зникнення імперфекта й істотне звуження сфери вживання аориста, а функціонування плюсквамперфекта кваліфікують як досить рідкісне. М. Окука зазначає: «Аорист у говірках на південь від Сави й Дунаю — жива категорія, у той час як у воєводинських сфера його вживання є звуженою (форму 2-ої особи множини майже втрачено, замість неї зазвичай уживаються форми 3-ої особи, у багатьох місцях замість 1-ої особи трапляються форми 3-ої особи множини, наприклад *mi òdoše*»¹⁷.

Призренсько-тимокські говірки сербської мови, вирізняються, як відомо, низкою структурних і морфологічних особливостей, що наближають їх до мов балканського мовного союзу, передусім до македонської і болгарської. Ці фактори визначають і поширення синтетичних форм минулого часу. Аорист зустрічається набагато частіше, ніж імперфект.

На території поширення косовсько-ресавського діалекту імперфект і аорист є часто вживаними формами.

Зауважимо, що в морфологічному розумінні синтетичні тенденції відчутно поступаються аналітичним. Є підстави твердити про «агонію» синтетичних форм минулого часу (більшою мірою імперфекта і плюсквамперфекта, меншою — аориста). Цей процес супроводжується показовими наслідками: «Оскільки вони функціонують дедалі рідше, форми імперфекта, аориста і плюсквамперфекта можуть ставати експресивнішими: вони вживаються для досягнення стилістичних ефектів фокалізації, підкреслення, пережитості, пришвидшення або “стоп-кадру”. <...> Така конкуренція сприяє появі ефекту експресивності <...>»¹⁸.

Підчас зникнення синтетичних форм минулого часу найчутливішим до змін виявляється імперфект, крім того, ця тенденція охоплює зазначені часи поступово.

Глибинні причини аналізованих сучасних морфологічних процесів варто шукати не лише в мові, а й у комплексі екстралінгвальних чинників. Очевидно, вагомий відбиток на конфігурацію сегмента минулого часу поля темпоральності в сербській мові наклало прийняття сербами християнських поглядів на світ у візантійській концептуальній та естетичній версії, що істотно вплинуло на еволюцію ментальності й переосмислення категорії часу.

---

valentu poljskog opšteg preterita u narativnom tekstu // Zb. Matice srpske za filologiju i lingvistiku.— Novi Sad, 1996.— XXXIX/1.— S. 7.

¹⁶ Митринович В. Еквиваленти општег претерита польског и руског језика у савременом српском наративном тексту (статус и функције простих претерита као пандана польских и руских облика прошлог времена у најновијим српским преводима) // Зб. Матице српске за филологију и лингвистику.— Нови Сад, 1997.— XL/1.— С. 93.

¹⁷ Окука М. Српски дијалекти.— Загреб, 2008.— С. 133.

¹⁸ Тома П.-Л. Експресивност при употреби претеритних времена // Тезе и резимеи 45. Међународног састанка слависта у Вукове дане.— Београд, 2015.— С. 11; Тома П.-Л. О употреби аориста у савременом српском језику // Јужнословенски филолог.— Београд, 2000.— LVI/3–4.— С. 141–147.

Невід'ємною складовою частиною сучасних наукових розвідок у галузі уявлень про час стали ментальні мапи, які сприяють візуалізації певного поняття, описують і структурують його, і на яких Балканський півострів у контексті наявних стереотипів і поділу на «специфічно балканське» (в тому числі й «суто сербське») та «європейське» часто протиставляється європейському з конотацією «інакшості». Стосовно колективної пам'яті сербів нерідко вживаються стереотипні визначення на зразок «одержимість минулим і генеалогіями» або «соціум, звернений до минулого». Утім, такому сприйняттю часто-густо протиставляються уявлення про «модерну», «європейську», «космополітичну» Сербію.

Як зазначають дослідники, типовими параметрами базових онтологічних категорій, закріпленими за південно-східною частиною Європи, а надто за Сербією, залишаються усталені уявлення про орієнтацію на «культурну пам'ять», тобто про схильність до зберігання колективних спогадів або міфологічного мислення.

Г. Джерич зауважує, що вивчення соціальної поведінки 90-х років минулого століття крізь призму парадигми трьох часових осей стало основою загальноприйнятих уявлень про вкоріненість нібито «допотопного» й міфологічного мислення у сербів. Ідеться про лінійну, циклічну та лімінальну часові осі. Лімінальний час фіксує важливі історичні події абсолютно незалежно від їхньої віддаленості в лінійному сенсі від ситуації, в якій про них іде мова. Сприйняття лімінального («застиглого») часу, де минуле, теперішній час і майбутнє є максимально «злитими», фактично мало досліджувалося на прикладах європейського суспільства¹⁹.

Проблеми, пов'язані зі сприйняттям часу, мають вихід і в соціологічну площину. Симптоматичним є те, що нові акценти з'являються нині у царині балканських (у тому числі й сербських) тенденцій тлумачення такого, здавалося б, маргінального поняття, як вільний час. Як зазначають сучасні дослідники, в західних країнах населення зосереджується здебільшого на цінностях високотехнологічного суспільства, оцінка поняття вільного часу корелює з цінностями і вимірами, в яких домінують інтереси споживача, а робота сприймається не як основна потреба людини, а радше як підготування до проведення вільного часу. Інша концепція позиціонує вільний час як засіб усебічного розвитку індивіда в усіх сферах діяльності, як знаряддя, здатне докорінно змінити ставлення до роботи, привести до пом'якшення її «примусового» характеру шляхом збільшення простору для креативності.

Представники південнослов'янської соціології намагаються максимально «примирити» дві тенденції, проте особливо відчутним є тяжіння до концепції, яка вбачає у феномені вільного часу реалізацію гуманістичних потреб людини²⁰. Тож серед характерних рис сербської ідентичності, пов'язаної з минулим часом, простежуються повернення до минулого, символічні й культові дати в «колективних автобіографіях», до них належить, наприклад, пов'язаність із міфами, релігійними віруваннями й ритуалами і з трагічною битвою на Косовому полі 1389 р.

¹⁹ Đerić G. Svakodnevne diskursivne prakse o «osobinama naroda» i važnosti nacionalnog identiteta // Politika i svakodnevni život Srbije 1999–2002.— Beograd, 2005.— S. 175–210.

²⁰ Krivokapić N. Poimanje slobodnog vremena u savremenom društvu do 80-ih godina XX vijeka // Sociološka luča.— Podgorica.— 2007. — 1/2.— S. 82–99.

Світло на цю проблему, щоправда, в дещо іншому ракурсі, проливають польові дослідження німецького етнолога й культуролога К. Рота. Вони стосуються культури побуту й уявлення про світ балканських народів доби драматичних соціально-політичних змін у Південно-Східній Європі на зламі епох: переходу від соціалізму й постсоціалізму до демократії. Такі зміни нерідко супроводжувалися міжнаціональним військовим протистоянням, а в плані ментальності автор простежує, як люди стикаються з тим, що отримали у спадок від соціалізму, і з серйозним викликом, що йде від процесу глобалізації. У монографії «Картини в свідомості» автор приділяє значну увагу темі розширення меж ЄС на Балканах, втраті Сербією Косова й Метохії і неоднозначному впливові цих подій на свідомість сербів²¹.

Фоном для підкреслення специфіки й самотності сербського імперфекта та інших форм минулого часу слугують інші індоєвропейські мови. Особливий інтерес становить зіставлення фактів сербської мови і новогрецької (зокрема як мови сусідньої балканської країни), а також деяких романських мов, за якого семантичні й прагматичні відмінності між порівнюваними формами виступають особливо рельєфно. Тож, наприклад, якщо у сербській мові імперфект належить до застарілих часових форм, то в новогрецькій він уживається нерідко. Водночас в обох мовах імперфект демонструє чимало спільних рис: описує тривалу, часто необмежену в часі дію, відбиваючи її ітеративність і частоту, а відмінності між уживанням імперфекта у цих мовах найвиразніше простежуються у прикладах висловлень, що мають позачасовий характер.

Показовими є також дослідження, здійснені з погляду розвитку двох сучасних мов, а саме на ґрунті порівняння особливостей претеритальних форм індикатива в сучасній грецькій і сербській мовах, — їхніх спільних рис і відмінностей з акцентом на тому, що зв'язок між категоріями дієслівного часу, дієслівного аспекту й способу є основним джерелом проблематики контрастивного аналізу двох систем²².

Так само цікавим компаративним матеріалом у плані дослідження сербського імперфекта слугує французька мова, в якій відповідна форма має (як і в інших романських мовах) ширший спектр реалізації і не є такою експресивно насиченою, як у сербській²³. Порівнюючи характеристики сербського імперфекта з особливостями імперфекта в іспанській мові, яка зберігає чотири форми минулого часу (що послідовно зберігаються й активно вживаються), Д. Велькович робить низку важливих висновків. Так само, як інші романські мови, іспанська «не має категорії морфологічного аспекту, у ній наявний граматичний аспект, який реалізується за допомогою дієслів-

²¹ Rot K. Slike u glavama: Oglеди o narodnoj kulturi u jugoistočnoj Evropi.— Beograd, 2000.— S. 32–39.

²² Асимопулос П. Об имперфекте в современном сербском и новогреческом языках // Наслеђе.— 2012.— № 2.— С. 77–87; Рађеновић А. М. Индикатив претерита у грчком и српском језику : Докт. дис.— Београд, 2017.— С. 69–142.

²³ Roglić V. Imperfekta u francuskom i srpskom jeziku.— Beograd, 2000.— S. 5–15; Станојевић В. Ј. Аорист у српском и у француском језику: семантичке и прагматичке разлике // Науч. састанак слависта у Вукове дане.— Београд, 2007.— № 36.— С. 123–136.

них часів, тож лише через них може висловити значення перфективності й імперфективності»²⁴.

У романському контексті своєрідний виняток становить у цьому сенсі румунська (до того ж балканська) мова, в якій немає чіткого видового протиставлення між двома відповідними формами минулого, навіть на рівні писемного мовлення. Слід зауважити, що в структурному, семантичному і функціональному планах система минулих часів індикатива саме іспанської мови (на відміну від інших романських) виявляє значну подібність до (ново)грецької, яку можна прийняти в цьому розумінні за індоєвропейський *tertium comparationis*.

Застереження стосується іспанського (аналітичного) перфекта, що в усному мовленні (особливо в латиноамериканських національних варіантах) має відносно вузьку сферу вжитку, тоді як у його ролі виступає переважно (синтетичний) претерит (аналог грецького або ж сербського аориста), що поєднує в такий спосіб дві різні функції. Таку особливість знаний філолог ХІХ ст. А. Бельо образно назвав «метафоричним» або «поетичним латинізмом». Те саме ще більшою мірою стосується претерита в близькоспорідненій португальській мові, але при цьому перфект у ній має, як відомо, лише ітеративне значення (певною мірою наближаючись у цьому плані до імперфекта або ж до унікального в своєму роді литовського багатократного минулого). Водночас у каталанській, французькій та італійській мовах спостерігається якісно відмінна ситуація, позначена абсолютним переважанням перфекта в (усному) мовленні (виняток становлять південні діалекти французької та італійської мов). Протилежними «полюсами» є в цьому розумінні сардська мова й сільські варіанти ретороманської, в яких претерит фактично випав з часової парадигми, а також консервативна галісійська — у ній аналітичні форми взагалі відсутні.

Відповідь на запитання, чому аорист усе-таки залишається живою формою в парадигмі минулих часів дієслова в сербській мові, доповнюють компаративні студії, що стосуються вживання аориста в останній та інших слов'янських і неслов'янських мовах (польській, румунській, албанській)²⁵.

Результати цих досліджень дають нові підстави для кваліфікації сербської мови як такої, що належить до балканського мовного союзу. Варто зазначити, що порівняння форм минулого часу (на відміну від майбутнього) не є одним з традиційних аргументів на користь існування цього особливого мовного об'єднання.

Отже, зіставлення форм минулого часу в слов'янських та інших мовах навіть у парадигматичному вимірі дозволяє говорити про наявність дихотомічних відношень «структури й антиструктури» як одного з проявів діалектичного характеру мовної еволюції. Ще більшою мірою це виявляється за умов зіставлення таких форм з погляду функціонування в мовах різних груп, починаючи, зокрема, із сербської. Це виразний приклад типологічних особливостей, зумовлених специфікою історичного розвитку, мовних контактів і, зрештою, того, що називається етнічною ментальністю.

²⁴ Вельковић Д. Т. Знач. праця.— С. 230.

²⁵ Mitrović V. Op. cit.— S. 7–21; Мутавацкић П. Употреба аориста у савременом српском, румунском и албанском језику. Магистарска теза.— Београд, 1997.— С. 5–10.

V. I. YARMAK, V. P. PONOMARENKO

STANDARD SERBIAN SYNTHETIC PRETERIT VERB FORMS FROM AN ALL-SLAVIC AND WIDER PERSPECTIVE

A characteristic feature of the modern Serbian language is a considerable reduction of preterit verb forms. The article deals with grammatical status and prevalence extent of synthetic past tense forms being on the point of extinction, in literary language and dialects, peculiarities of their functioning in spoken language and literary discourse. Peculiarities of Balkan and specifically Serbian stereotypes of time perception are outlined. It turns to be indicative to make a comparison with correspondent tense forms of other Slavic, as well as, in particular, of the Greek and Romance languages.

Keywords: aorist, imperfect, preterit tense forms of Serbian, Slavic languages.